

„ERASMUS" IN JAPAN DOOR J. W. VAN NOUHUYS ¹⁾

ONDER den titel "Collection of Historical Materials Connected with the Roman Catholic Religion in Japan" heeft zeer onlangs een Japansch geleerde, dr. Tokihide Nagayama, directeur van de Nagasaki Library, in Japanschen tekst een studie in 't licht gegeven, die voor ons Nederlanders van bijzonder belang is. Ook de lezer, voor wien de tekst ontoegankelijk is, voelt zijn aandacht terstond geboeid door de afbeelding daarin van een embleem, dat ten nauwste verbonden is met de diepste en oudste vezels, waaruit ons 17de-eeuwsch, koloniaal wereldrijk is ontsproten.

Over dit embleem, het „Houten beeld van een Christelijk heilige", behoorend tot den schat van den tempel Ryu-ko-in, gelegen in de plaats Azuma-mura, tot voor zeer korten tijd daar nog aanwezig, nu in het Keizerlijk museum te Tokio, geeft dr. Nagayama een toelichting, waaraan hier allereerst een en ander wordt ontleend. De vertaling van die toelichting danken wij aan de welwillendheid van den heer J. B. Snellen, adjunct-tolk aan Hr. Ms. legatie te Tokio, benoemd conservator aan 's Rijks Ethnographisch museum te Leiden.

Het houten beeld, meer dan 3 shaku 4 sun hoog (1,045 m. nauwkeurig), droeg in den tempel den naam van Kateki-sama. De beteekenis van Kateki wordt geacht wellicht afkomstig te zijn van het Portugeesche woord: Catechista, dus: zendeling. De staande mannenfiguur heeft een afhanginge papierrol in de rechterhand, waarop drie regels schrift zijn gesneden. Van den eersten regel zijn te ontcijferen de letters ER...MUS, de tweede regel is geheel onleesbaar, terwijl van den derden regel alleen duidelijk is

1) Dit artikel van den directeur van het maritiem museum „Prins Hendrik" verscheen als feuilleton in de Nieuwe Rott. Courant van 9 en 10 October 1926, het naschrift werd in hetzelfde blad van 27 November 1926 opgenomen. De lezers van het Rott. Jaarboekje zullen het ongetwijfeld op prijs stellen, deze studie, thans aangevuld en gewijzigd en vergezeld van enkele afbeeldingen, hier vastgelegd te zien. Red.

22. „ERASMUS” IN JAPAN.

te ontcijferen de letter M en het jaartal 1598. Volgens den tegenwoordigen hoofdpriester van den tempel behoorde het beeld vroeger aan de Makino-familie, die onder de Togugawa's *hatamoto* waren, en groot-landbezitters in de landstreek Haneda. Toen de Makino's na de Restauratie naar Tokio waren verhuisd, keerden zij nog herhaaldelijk naar Haneda terug en schonken eindelijk het beeld daar aan den tempel te Azuma, welke tempel door een der leden van het geslacht der Makino's gesticht was. Een van hun voorouders, Makino Denzo, hield ten tijde van den Shimabara-opstand verblijf in Bungo Funai (\pm 1644) en zou volgens de overlevering vandaar het beeld hebben medegebracht. Vooral deze laatste zinsnede uit het overzicht van dr Nagayama zal hierachter blijken van een zeer bijzondere beteekenis te zijn ten opzichte van de identiteit van het beeld en men behoeft slechts één blik op de afbeelding te slaan, om te weten met absolute zekerheid, dat we hier voor ons hebben een treffend gelijkend portret-beeld van: Erasmus ten voeten uit.

De afbeelding, echter van nog bescheidener afmeting, was ons trouwens al betrekkelijk geruimen tijd van elders bekend. Pater Paul Jans te Rome verplichtte ons nl. ten zeerste door de toezending van een door hem eigenhandig genomen foto eener afbeelding (foto) van ditzelfde houten beeld, welke afbeelding onder den naam „Hollanda Ebisu”, oftewel „Hollandsche Barbaar”(!), hing op de groote missie-tentoonstelling, dit jaar te Rome gehouden. Het Fransche bijschrift, dat pater Paul Jans zoo vriendelijk was voor ons af te schrijven, behoeft hier niet in zijn geheel te worden overgenomen, daar het gegevens bevat, geheel overeenstemmend met die, welke ons uit het werk van dr. Nagayama bekend zijn, behoudens dan ten opzichte van den voor dit beeld gangbaren naam. Ook in dit bijschrift wordt geen verband gelegd tusschen dit beeld en Erasmus, terwijl in den geleidebrief van den rev. père Paul Jans zelf dit verband *wel* wordt gelegd, zij 't met een voorzichtig vraagteken. Alleen nog ontleenen wij hier aan het bijschrift ter tentoonstelling de volgende bijzonderheden, afkomstig van iemand dus die 't *beeld* zelf van aangezicht tot aangezicht

kende. Na dezelfde fragmenten van het oorspronkelijke opschrift te hebben vermeld, zegt deze Fransche toelichting naar aanleiding van het jaartal 1598: „ce nombre indique sans doute une année de l'ère chrétienne. La statue est coiffée d'un chapeau noir, le col est rouge brun, l'habit est noir. Elle ressemble beaucoup par ce costume aux missionnaires chrétiens tels qu'on les voit en statue ou sur les images. Il est hors de doute que cette statue est l'oeuvre d'un européen”.

Wij, Rotterdammers, kunnen ons geen betere voorstelling van het hier beschreven beeld maken, dan door even te gaan staan vóór het standbeeld van Erasmus op de Grootemarkt: de kop is volmaakt en meesterlijk in eenzelfden kernachtigen trek gesneden, doch heeft een iets meer opgeheven houding, de muts is gelijk, 't gewaad iets minder zwaar, ook de mouwen; de opening van 't lange kleed valt niet naar de rechterzijde maar juist voor het midden van het lichaam, dat iets minder symmetrisch van gestalte is. De linkerhand, oorspronkelijk tegen 't midden van 't lichaam gebogen, ontbreekt; de rechter draagt het afhangende rolgeschrijf; onder de voeten een later bijgemaakt, als rotsblok gefigureerd, houten onderstuk.

In de Mei-afl levering van „Het Missiewerk”, had fr. Donatus van Adrichem, te Florence, al een en ander omtrent dit beeld en zijn opschrift gezegd en het beeld „bijna zeker een voorstelling van Erasmus” genoemd, maar hij voegde er bij „het jaartal, indien er werkelijk 1598 staat, kunnen wij niet verklaren, evenmin als de tegenwoordigheid van onzen geleerde in zulk een vreemd gezelschap”. Het behoeft echter geen verwondering te baren, dat in het land van de Linschoten-Vereeniging en in het bijzonder in de geboortestad van Desiderius Erasmus men wel raad wist met dit samengaan, en zoo kon onze gemeente-archivaris dr. E. Wiersum er spoedig op wijzen, in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 22 Mei, dat men het verband zou moeten zoeken in het schip „De Liefde” dat 27 Juni 1598 van Rotterdam, in de vloot van Mahu en De Cordes, uitvoer.

Vermoedelijk in den aller-aller-jongsten tijd, zijn ook te Tokio de gedachten in die richting gegaan of geleid, hetgeen

23. „ERASMUS” IN JAPAN.

blijkt uit een stuk dat ons door de hooggewaardeerde bemiddeling van Z.E. den heer minister van Buitenlandsche zaken bereikte, aan wien en aan wiens departement wij ons ook voor de groote hulpvaardigheid, in verband met onderzoekingen ten opzichte van dit beeld, zeer erkentelijk gevoelen. Het bedoelde geschrift is een korte studie omtrent dit beeld van een ander Japansch geleerde, prof. dr. Naojiro Murakami, welke studie voor ons ligt in vertaling door den heer R. W. Besier, mede adjunct-tolk aan de Nederlandsche legatie te Tokio. Natuurlijk bevat ook deze studie veel van 't geen in het voorgaande staat vermeld. Omtrent de gaten, die zich in 't beeld bevinden en die voor bevestigingsstangen zullen hebben gediend, waren wij al eenigszins ingelicht. Dr. Murakami schrijft er uitvoerig over en hem lijkt de opvatting het meest voor de hand te liggen, dat het beeld gediend heeft tot versiering van den voorstevan van een schip. Naar zijn meening zou het dus een schegbeeld zijn, een "figure-head". Uit de "Century Dictionary" putte hij de wetenschap, zooals hij mededeelt, dat schepen vroeger genoemd werden naar hun galjoenbeeld; als de voorstevan van een schip b.v. prijkte met de afbeelding van een leeuw, dan heette het schip *De Leeuw* en zoo geeft dr. Murakami nog enkele voorbeelden. Hiertegenover moet echter door ons worden aangevoerd, dat het door dr. Murakami bedoelde gebruik om schepen een scheg- of galjoenbeeld te geven dat aansloot bij den het schip gegeven naam, in Nederland eerst vijf kwart eeuwen na de dateering van dit Erasmus-beeld in gebruik kwam; tot een flink stuk na het einde van de 17e eeuw hadden al onze schepen vrijwel uitsluitend den *leeuw* tot schegbeeld. De emblemata bevonden zich toen aan het hek en aan den spiegel, dus integendeel geheel achteraan. Toch komt dr. Murakami ook zò tot de gevolgtrekking, dat „*Erasmus*” de naam van een schip moet zijn geweest dat in 1598 te Rotterdam werd gebouwd. – Van den eersten regel schrift – hij spreekt slechts van *twee* regels – kon hij ontcijferen ER...MUS en van den tweeden regel R...TE... 1598. Dus ten opzichte van dezen laatsten regel ontcijferde hij deels méér, deels minder, dan de andere onderzoekers; de wetenschap, dat er, naar aan zekerheid grenzende waar-

schijnlijkheid ROTTERDAM moet gestaan hebben, kan hem daarbij in zekeren zin een voorsprong hebben gegeven. – Hem trof ook de frappante gelijkenis van den kop met het bekende Erasmusportret van den tijdgenoot Holbein en hij acht een vergissing ten opzichte van de hier voorgestelde persoonlijkheid volmaakt uitgesloten¹⁾. Het verhaal door hem gegeven van de komst van 't beeld in den tempel uit de handen van den heer Makino, heeft in zooverre een iets meer legendarisch karakter, dat volgens die overlevering Makino tot schenking van het beeld aan den tempel werd bewogen, doordat, na zijn verhuizing met het beeld naar Tokio, dit hem herhaaldelijk in den droom verscheen, hem zeggende dat het naar Haneda terug wilde. – Dat de oorspronkelijke bezitter, Makino-Denzo, het beeld medebracht van *Bungo Funai* wordt, als een te Azuma gangbare overlevering, ook door hem vermeld.

Dr. Murakami verdiept zich daarop in de vraag van welk schip, van welke *Erasmus*, het beeld afkomstig zijn kan en laat dan de in aanmerking komende schepen aan zijn geestesoog voorbij trekken, waarbij hij er nadruk op legt, dat in 1598 noch in de vloot van Mahu en De Cordes, noch in die van Olivier van Noort een *Erasmus* voorkomt, helaas niet vermoedende hoe *gloeiend heet* hij was bij 't noemen van 't schip „De Liefde” behoorende tot de eerstgenoemde expeditie. Zoo moet hij tot de slotsom komen, dat 't beeld het schegbeeld moet zijn van de „*Erasmus*”, die zich in 1605 bevond in de vloot van Cornelis Matelief, in de meening dat dit schip na vele wederwaardigheden omstreeks 1630 te Nagasaki op 't drooge zou zijn gehaald, afgetuigd en vier jaar later geheel uiteengevallen en verdwenen was, waarvan dan alleen dit veronderstelde galjoenbeeld zou zijn overgebleven.

Deze redeneering, *op zich zelf beschouwd*, zou aannemelijk kunnen zijn, wanneer niet het contemporanea, als stille maar onwraakbare getuige in 't Rijksarchief berustende „Uitloopboekie van Scheepen van 1603 tot en met 1700” op fol. 3 onaanvechtbaar getuigde omtrent dit 270 ton metende en voor het laatst in 1605 uitgevaren schip: „op Mauritius Eylant gebleven, en de goederen met 't schip *Ceylon* overgebracht”,

1) Zie het naschrift hierachter op blz. 99.

welk schip *Ceylon* op 12 Augustus 1609 te Texel binnenviel. Prof. N. Murakami kon dit natuurlijk niet bekend zijn.

Hoe ik mij de lotgevallen en een wellicht mogelijke toekomst van het bewuste „Erasmus-beeld”, de Kateki Sama alias Hollanda Ebisu, zou willen denken, blyke uit het volgende.

Bestemd, om een handels-expeditie te ondernemen naar Chili, Peru, en onder bepaalde omstandigheden naar Japan, vertrok op den 27en Juni 1598 (dus nog enkele weken vóór de „ranke vloot” van Olivier van Noort) een eskader van vijf schepen uit Rotterdam, onder bevel van Mahu en De Cordes, uitgereed door de daartoe opgerichte handelsvereniging: „Johan van der Veeke, Pieter van der Haegen en Compagnie”, op initiatief van laatstgenoemde te Rotterdam in het leven geroepen.

De ten deele geheim gehouden bedoeling was, om via Straat Magalhaes naar Chili en Peru te stevenen, daar de medegenomen lading in te ruilen voor zilver en goud, dan zoo noodig voor meer zilver door te gaan naar Japan, om ten slotte, na aankoop van volle ladingen specerijen in de Molukken, naar het vaderland terug te keeren.

De schepen, waaruit deze vloot bestond, waren: *De Gheloove*, *De Hope*, *De Liefde*, *De Trouwe* en *De Blyde Bootschap*. Wat in 1915 nog slechts vermoed werd, is sedert bekend geworden, nl. dat *De Liefde* weliswaar een in 1598 nieuw gebouwd schip was, maar dat dit schip, op het oogenblik dat het voor deze expeditie werd aangewezen, reeds den naam voerde van den in 1466 te Rotterdam geboren en in 1536 te Bazel overleden, toen reeds roemruchtigen Nederlandschen wijsgeer Erasmus, met welken naam, zooals a priori al kan worden aangenomen, de in dien tijd gebruikelijke voorstelling in beeld- of schilderwerk aan het hek van dat schip rechtstreeks verband hield. De compagnie, die er aan hechtte om de namen der vijf schepen in eenzelfde voor iedereen duidelijke sfeer te brengen, wenschte een omdooping in „De Liefde”, met behoud echter van het oorspronkelijke beeldwerk en juist hierdoor bleef een begrijpelijke geneigdheid bij het scheepsvolk bestaan tot behoud

van den oorspronkelijken naam. Om dezelfde reden en op dezelfde wijze was *De Blyde Bootschap*", het omgedoopte schip „*Het Vliegend Hert*"¹⁾.

Na reeds ernstige verliezen te hebben geleden, zoowel in de bevelvoering als onder het scheepsvolk en na veel tegenslag, bereikte deze vloot in April 1599 Straat Magalhaes om deze eerst in September te verlaten aan de zijde van den Grooten Oceaan, na toen reeds omtrent tweehonderd man door den dood te hebben verloren.

Enkele dagen na het verlaten van de straat werd de vloot door hevigen storm uiteen geslagen. *De Ghelove* onder Sebald de Weert, liep de straat weder in, en geen voldoende vertrouwen meer hebbende bij zijn volk om de reis met de noodige vasthoudendheid te kunnen voortzetten, besloot hij den tocht op te geven en ving hij de terugreis aan. Na verschillende wederwaardigheden liep het schip den 13en Juli 1600 te Goeree binnen. *De Trouwe* onder Balthazar de Cordes, die met *De Ghelove* in de straat was teruggekeerd, stak opnieuw in zee. Na Chiloë en verschillende punten op de kust van Chili te hebben aangedaan en zich blijkbaar weinig bekommerend om het voorgeschreven inwachten van de andere schepen op het afgesproken rendez-vous, bereikt De Cordes ten slotte in den loop van 1600 Ternate. Daarop Tidore bezoekend, dat in handen was van de Portugeezen, wordt het schip door hen aangehouden en de bemanning vrijwel uitgemoord, met uitzondering van vijf man die naar Goa worden overgebracht en van welke toch nog ten minste vier hun land terug zagen.

Ook de drie andere schepen hadden, elk op eigen gelegenheid, de reis voortgezet. *De Blyde Bootschap*, onder Dirck Gerritsz. nu weer omgedoopt in: *Het Vliegend Hert*, door

1) Hoewel tusschen den naam *Desiderius Erasmus* en den naam *De Liefde* een bekende en zeer innige etymologische verwantschap bestaat, gelooven wij voor ons niet, dat de omdooping *daarmede* iets had te maken. Ware de *Erasmus* inplaats van *het grootste*, een der kleinere schepen geweest en had het *dan* den naam *De Liefde* gekregen in dit eskader, dan was *daarmede* het tegenovergestelde bewezen! *Nu* kunnen wij in de omdooping met een nagenoeg synoniemen naam niet anders dan een merkwaardig toeval zien, ook al is een *zekere mogelijkheid* in andere richting niet geheel uitgesloten.

gebrek en ziekte der bemanning met tal van dooden zich niet meer dragende kunnende houden, ziet zich genoodzaakt te Valparaiso binnen te loopen. Als Gerritsz. dan, onder de witte vlag, met een gedeelte der zwaar verzwakte bemanning aan wal komt, wordt hij door de Spanjaarden beschoten, raakt zelf daarbij gewond en wordt gedwongen zijn schip over te geven. Hij kan weinig anders doen dan het doel en de gelegenheid der andere schepen zoo gunstig mogelijk voorstellen en den naijverigen tegenstander zooveel mogelijk het juiste spoor bijster maken.

Met onbezweken volharding zetten *De Hope* en *De Liefde* hun reis voort zonder iets van elkaar te weten, tot tegen half November 1599 op ongeveer 37° Z.B. bij het eiland Santa Maria, de ontmoeting volgt, maar niet zonder kleerscheuren!

De Hope had, bij een treffen met de inboorlingen op La Mocha, haar admiraal Mahu verloren met het grootste gedeelte van haar scheepsofficieren en een gedeelte van de bemanning, in totaal 28 koppen; het schip stond nu onder bevel van Simon de Cordes Jr. *De Liefde* had den 7den November een geducht verlies geleden bij Punta de Lavapié, waar haar bevelhebber, Gerrit van Beuningen, en veertig man in een voor de Spanjaarden bestemde hinderlaag vielen, waarbij allen omkwamen. Dit schip stond nu onder bevel van Quackernaeck, terwijl als piloot bij hem aan boord was de Engelschman William Adams.

Ondanks den groeienden argwaan der Spaansche autoriteiten, die slechts het gunstigste oogenblik afwachtten om zich van de beide schepen meester te maken, maar dank ook aan het feit, dat zij vooraf van de Hollanders nog eenige hulp in hun eigen moeilijkheden verwachtten, gelukte het den beiden bevelhebbers toch hun schepen van den hoogstnoodigen leeftocht te voorzien. Voor de Spaansche autoriteiten op het alleronverwachtst, staken de beide schepen den 27en November in zee, nu om de reis naar Japan aan te nemen. Daar men in totaal slechts 60 koppen telde, was ernstig in beraad genomen om een der beide schepen nu te abandonneeren en dus slechts met één bodem den tocht voort te zetten. De bevelhebbers konden tenslotte daartoe echter niet besluiten.